

Authors' contribution/
Wkład autorów:
A. Zaplanowanie badań/
Study design
B. Zebranie danych/
Data collection
C. Analiza statystyczna/
Statistical analysis
D. Interpretacja danych/
Data interpretation
E. Przygotowanie tekstu/
Manuscript preparation
F. Opracowanie
piśmiennictwa/
Literature search
G. Pozyskanie funduszy/
Funds collection

**THE POTENTIAL OF ENVIRONMENTALLY VALUABLE AREAS
AND THEIR IMPACT ON TOURISM DEVELOPMENT –
THE KAMPINOS NATIONAL PARK**

**POTENCJAŁ OBSZARÓW PRZYRODNICZO CENNYCH I ICH ZNACZENIE
W ROZWOJU TURYSTYKI NA PRZYKŁADZIE
KAMPINOSKIEGO PARKU NARODOWEGO**

Agnieszka Kozak^(A,B,C,D,E,F,G), Dorota Mączka^(A,B,C,D,E,F,G)

Pope John Paul II State School of Higher Education in Białą Podlaska
Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

Kozak A., Mączka D. (2016), *The potential of environmentally valuable areas and their impact on tourism development – the Kampinos National Park/ Potencjał obszarów przyrodniczo cennych i ich znaczenie w rozwoju turystyki na przykładzie Kampinoskiego Parku Narodowego*. Economic and Regional Studies, Vol. 9, No. 3, pp. 94-102.

ORIGINAL ARTICLE

JEL code: Q56

Submitted:
November 2015
Accepted:
April 2016

Number of characters:
24177
Tables: 0
Figures: 0
References: 4

ORYGINALNY ARTYKUŁ
NAUKOWY

Klasyfikacja JEL: Q56

Zgłoszony:
Listopad 2015
Zaakceptowany:
Kwiecień 2016

Liczba znaków ze spacjami:
24839
Tabele: 0
Rysunki: 0
Literatura: 4

Summary

Subject and purpose of work: The present article concerns selected components of the tourism potential of the Kampinos National Park. The aim of the study is to examine the economical capabilities of environmentally valuable areas by referring to the rule of sustainable development.

Methods and materials: The present analysis has looked in particular on basic tourism resources including the elements of tourism infrastructure within the park's area.

Results: The Kampinos National Park is unique on the European scale due to its location, natural and landscape values. Its high tourist potential is appreciated by numerous visitors.

Conclusions: The Park's environment needs to be properly managed and protected. The present preservation economy of the park should be altered so as to follow the sustainable development rules. Such an approach ensures preserving natural values in an unchanged state and contributes to the improvement of economical living conditions of the local community.

Keywords: national park, tourist potential, economic activity, sustainable development

Streszczenie

Przedmiot i cel pracy: Rozważania zawarte w niniejszym artykule dotyczą wybranych składników potencjału turystycznego Kampinoskiego Parku Narodowego. Celem pracy jest pokazanie możliwości gospodarowania na obszarach przyrodniczo cennych zgodnie z zasadą rozwoju zrównoważonego.

Materiały i metody: Analizie poddano w szczególności podstawowe zasoby turystyczne, w tym elementy zagospodarowania turystycznego na terenie parku.

Wyniki: Kampinoski Park Narodowy pod względem położenia oraz walorów przyrodniczych, krajobrazowych i historycznych nie ma swojego odpowiednika w Europie. Jego wysoki potencjał turystyczny jest doceniany przez wielu odwiedzających.

Wnioski: Środowisko parku należy chronić i właściwie nim gospodarować. Należy odejść od dotychczasowego podejścia konserwatorskiego do gospodarowania zgodnego z zasadami zrównoważonego rozwoju. Podejście takie gwarantuje zachowanie walorów przyrodniczych w niezmienionym stanie i przyczynia się do poprawy ekonomicznych warunków życia lokalnej społeczności.

Słowa kluczowe: park narodowy, potencjał turystyczny, zrównoważony rozwój

Address for correspondence/ Adres korespondencyjny: dr Agnieszka Kozak, dr Dorota Mączka, Pope John Paul II State School of Higher Education in Białą Podlaska, Sidorowska 95/97, 21-500 Białą Podlaska, Poland; phone: +48 83 344-99-02; e-mail: agatau@tlen.pl; dorciapoczta@op.pl

Journal indexed in/ Czasopismo indeksowane w: AGRO, BazEkon, Index Copernicus Journal Master List, ICV 2015: 81.26; Polish Ministry of Science and Higher Education 2015: 9 points/ AGRO, BazEkon, Index Copernicus Journal Master List ICV 2015: 81,26; Ministerstwie Nauki i Szkolnictwa Wyższego 2015: 9 punktów. **Copyright:** © 2016 Pope John Paul II State School of Higher Education in Białą Podlaska. All articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material, provided the original work is properly cited and states its license.

Introduction

The problem of natural environment management concerns not only economic advantages, but also many additional values, like for example the use of non-economic advantages of natural environment. The first who focused on those issues, and appreciated the possibilities that a proper economic use presented, was J.S. Mill in the middle of XIX century. The issue came back with an increase in natural environment preservation.

One of the biggest environmental problems in Europe, connected with management, is a decrease in biodiversity in the last decades. The effects of biodiversity loss are visible nowadays, and this may deepen in the near future. Therefore, counteracting this tendency, taking into consideration expenses of such research or sometimes – the impossibility to do them needs to be undertaken. Biodiversity is protected particularly on environmentally valuable areas; therefore these areas are extremely important for a proper functioning of the whole natural environment, both worldwide and in Poland alone. Current civilizational and economic progress expose natural heritage of Poland to advancements in degradation. Actions that contribute to preservation of natural environment should consist of, among others, preservation and restoration of ecosystems and on rational economy on environmentally valuable areas.

Environmental conditions of the economic process had for a long time been omitted in economic sciences' discussions and in practice. This changed together with creating ecological economy and environmental economy. Currently, the world literature is rich and multithreaded on this issue. The following individuals, among others, had a major contribution in the development of research on economical approach of natural aspects of management: W. Baumol, R. Costanza, A. Dasgupta and D. Pearce. Poland also has a major contribution in this field. Own contribution was made, among others, by T. Borys, S. Czaja, B. Fiedor, K. Górka, A. Graczyk, A. Jankowska-Kłapkowska, F. Piontek, B. Poskrobko, J. Śleszyński and T. Żylicz (Zielińska 2013).

The aim of the present article is to show a managing approach in environmentally valuable areas that uses the potential that is inherent in these areas according to the rules of balanced development. The deliberation contained in this article concerns chosen components of the Kampinos National Park's tourism potential. The basic tourism resources were in particular the subject of an analysis, including elements of tourism development.

The essence of tourism potential of environmentally valuable areas

Environmentally valuable areas are very important in our country, both regarding nature preservation and its area. Environmentally valuable areas' management should be based especially

Wstęp

Problem gospodarowania środowiskiem przyrodniczym dotyczy nie tylko użytków ekonomicznych, ale również wielu dodatkowych walorów, jak np. wykorzystania pozaekonomicznych użytków środowiska przyrodniczego. Po raz pierwszy na tego typu elementy zwrócił uwagę w połowie XIX wieku J.S. Mill, doceniając możliwości ich właściwego zastosowania gospodarczego. Problem powrócił w momencie wzrostu zainteresowania ochroną środowiska przyrodniczego.

Jednym z ważniejszych problemów środowiskowych w Europie, związanych z gospodarowaniem, jest zmniejszanie się bioróżnorodności w ostatnich kilku dziesięcioleciach. Skutki utraty bioróżnorodności występują obecnie, a silniej będą odczuwalne w najbliższej przyszłości. Dlatego należy przeciwdziałać tej tendencji, biorąc pod uwagę kosztowność działań w tym zakresie lub czasami ich niemożliwość. Bioróżnorodność chroniona jest w szczególności na obszarach przyrodniczo cennych, dlatego też obszary te są niezmiernie ważne dla prawidłowego funkcjonowania całego środowiska przyrodniczego, w skali zarówno całego świata, jak i Polski. Dotychczasowy rozwój cywilizacyjny i gospodarczy naraża dziedzictwo przyrodnicze Polski na postępującą degradację. Działania przyczyniające się do ochrony środowiska przyrodniczego powinny polegać m.in. na ochronie i przywracaniu ekosystemów oraz racjonalnym gospodarowaniu na obszarach przyrodniczo cennych.

Przyrodnicze uwarunkowania procesu gospodarowania przez długi czas były pomijane w rozważaniach nauk ekonomicznych i w praktyce. Uległo to zmianie wraz z powstaniem ekonomii ekologicznej i ekonomii środowiskowej. Obecnie literatura światowa na ten temat jest bogata i wielowątkowa. Do rozwoju badań nad ekonomicznym ujęciem przyrodniczych aspektów gospodarowania przyczynili się między innymi W. Baumol, R. Costanza, A. Dasgupta czy D. Pearce. W Polsce dorobek w tej dziedzinie także jest znaczący. Swój wkład wnieśli między innymi T. Borys, S. Czaja, B. Fiedor, K. Górka, A. Graczyk, A. Jankowska-Kłapkowska, F. Piontek, B. Poskrobko, J. Śleszyński oraz T. Żylicz (Zielińska 2013).

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie podejścia do gospodarowania na obszarach przyrodniczo cennych polegającego na wykorzystaniu potencjału tkwiącego w tych obszarach zgodnie z zasadami rozwoju zrównoważonego. Rozważania zawarte w niniejszym artykule dotyczą wybranych składników potencjału turystycznego Kampinoskiego Parku Narodowego. Analizie poddano w szczególności podstawowe zasoby turystyczne, w tym elementy zagospodarowania turystycznego.

Istota potencjału turystycznego obszarów przyrodniczo cennych

Obszary przyrodniczo cenne są bardzo ważne w naszym kraju, zarówno pod kątem ochrony przyrody oraz zajmowanej przestrzeni. Gospodarowanie na obszarach przyrodniczo cennych powinno być

on balanced development rules and it is possible in Poland economically, socially, spatially and environmentally alike. Balanced development is understood as a concept that leads to management of the entirety of ecology, social and economy problems of the world. Recent experience in managing shows that challenges related to the balanced development may be a basic determinant of success or failure in the functioning of environmentally valuable areas in XXI century, both locally and globally. Environmentally valuable areas in Poland are not sufficiently characterized, which is a serious cognitive issue. Suggesting a right managing concept of environmentally valuable areas requires most of all a proper recognition of a current status quo (Zielińska 2014). Environmentally valuable areas are not only a wealth of natural environment, but also cultural wealth, having recreational and leisure values, the beauty of landscape and nature, they preserve biodiversity and much more. Mentioned advantages are of great importance to the human society. In the XXI century, when global and local environmental problems and ecology catastrophes are an issue, it seems to be a necessity for having a balanced development based on the harmony of three spheres: ecological, economic and social.

National parks, beside the primary function they fulfil on the basis of the Environment Protection Act from 2004, have a great tourist potential for a region. They allow for satisfying basic needs of human contact with nature, simultaneously being a source of nature and sightseeing knowledge. Located just beside the north-western border of Warsaw the Kampinos National Park is the most precious nature object of the Mazovia region and is characterized by a great tourism potential. The tourism potential constitutes all resources (elements) of natural and cultural environment, tourism development, transportation accessibility, para-tourist infrastructure, human resources and elements of tourism sector surroundings, which create an opportunity of taking actions towards reaching goals regarding tourism. According to Kaczmarek et al. (2005), the tourism potential is formed by all elements of geographic environment and human behaviour that may be used for tourism, among which the following may be distinguished: structural resources (touristy values, tourism development, transportation accessibility) and functional resources (cultural, socio-demographic and ecological conditions as well as other economic, political and technological capabilities), which determine a development of tourism on a given area.

Recreational and educational challenges for the Kampinos National Park

The Kampinos National Park distinguishes itself among other protected areas with its unique natural values. Perfectly preserved groups of fluvial

oparte przede wszystkim na zasadach rozwoju zrównoważonego i jest ono możliwe w Polsce zarówno z ekonomicznego, społecznego, przestrzennego, jak i środowiskowego punktu widzenia. Zrównoważony rozwój rozumiany jest jako koncepcja zmierzająca do zarządzania całokształtem problemów ekologicznych, społecznych i ekonomicznych świata. Jak pokazują dotychczasowe doświadczenia w zakresie gospodarowania, wyzwania związane z rozwojem zrównoważonym mogą okazać się podstawową determinantą sukcesu lub porażki funkcjonowania obszarów przyrodniczo cennych w XXI stuleciu, w perspektywie zarówno lokalnej, jak i globalnej. Obszary przyrodniczo cenne są w Polsce niedostatecznie scharakteryzowane, co także pozostaje istotnym wyzwaniem poznawczym. Zaproponowanie właściwej koncepcji gospodarowania na obszarach przyrodniczo cennych wymaga przede wszystkim poprawnego rozpoznania dotychczasowego stanu rzeczy (Zielińska 2014). Obszary przyrodniczo cenne to nie tylko bogactwo środowiska przyrodniczego, ale również bogactwo kulturowe, walory rekreacyjno-wypoczynkowe, piękno krajobrazu i przyrody, zachowanie bioróżnorodności i wiele innych. Wymienione atuty są niezwykle przydatne dla społeczeństwa ludzkiego. W XXI wieku w dobie globalnych i lokalnych problemów środowiskowych, katastrof ekologicznych, koniecznością wydaje się rozwój zrównoważony oparty na harmonii trzech porządków: przyrodniczego, ekonomicznego i społecznego.

Parki narodowe, oprócz zasadniczej funkcji jaką pełnią z mocy ustawy o ochronie przyrody z 2004 roku, stanowią ogromny potencjał turystyczny regionu. Umożliwiają zaspokojenie elementarnych potrzeb kontaktu człowieka z przyrodą, stanowiąc jednocześnie źródło wiedzy przyrodniczej i krajoznawczej. Położony tuż za północno-zachodnią granicą Warszawy Kampinoski Park Narodowy jest najcenniejszym obiektem przyrodniczym Mazowsza i charakteryzuje się wysokim potencjałem turystycznym. Za potencjał turystyczny uznaje się wszystkie zasoby (elementy) środowiska naturalnego, kulturowego, zagospodarowania turystycznego, dostępności komunikacyjnej, paraturystycznej infrastruktury, zasoby ludzkie oraz elementy otoczenia sektora turystycznego, które stwarzają możliwość podjęcia działań służącego osiągnięciu zamierzonego celu w dziedzinie turystyki. Według Kaczmarek i in. (2005), potencjał turystyczny stanowią wszystkie elementy środowiska geograficznego oraz zachowania człowieka, które mogą być wykorzystane do uprawiania turystyki wśród których wyróżniają: zasoby strukturalne (walory turystyczne, zagospodarowanie turystyczne, dostępność komunikacyjną) oraz zasoby funkcjonalne (uwarunkowania kulturowe, społeczno-demograficzne, ekologiczne oraz inne możliwości ekonomiczne, polityczne, technologiczne), warunkujące rozwój turystyki na określonym terenie.

Rekreacyjne i edukacyjne wyzwania Kampinoskiego Parku Narodowego

Kampinoski Park Narodowy spośród innych obszarów chronionych regionu wyróżnia się unikatowymi walorami przyrodniczymi. Doskonale zachowane

inland dunes and vast areas of wetlands located in depressions create convenient conditions for a great variety of flora and fauna. Biodiversity is conditioned not only by geomorphological structure. Large areas of lands that are preserved in a natural state, as well as environmental transformations that happened in the past because of long human activity on this terrain - the forestry and agricultural management work to its advantage. The effect of this is mosaics of flora and fauna species richness that are bounded with flora. The closeness of a large city, good transportation accessibility and extraordinary beauty of nature make the Kampinos National Park very attractive for tourists. It has been estimated that the park is visited by around 1 million people every year. The citizens of Warsaw are a predominant number of visitors (almost 71%). Those are primarily people that live in districts adjacent to the Park: Bielany, Bemowo and Żoliborz. Around 7% of visitors are the people who live in the Park's buffer zone; inhabitants of the rest of the Mazovian voivodeship - 13%; inhabitants of Łódź voivodeship - 1%. Only 8% of the total number of visitors involves people from more distant regions (Mickiewicz 2014). The citizens of Warsaw treat national park as a place of leisure and recreation. Predominantly, visits take several hours, many people come a few or several times a year. Visitors mostly choose park's area as a place of everyday leisure after work. For those who visit the park it is significant that the park's entry is free of charge.

The high frequency of visiting the park causes many threats to the park's environment. The statutory obligation for national parks to make them available for tourism, recreation, education and scientific research on condition that any such activity will not cause any deterioration to the nature is a real challenge for the management. The awareness of tourism negative impact on ecosystem has made the park willing, for many years, to implement strategies that provide places of relatively low natural values for visitors, which reduces human pressure on most valuable areas (Mickiewicz 2014).

All actions regarding tourism management before implementing must be positioned in an appropriate record in the preservation plan, which is elaborated once every 20 years, or in preserving assignments plan. Both documents are established by the Minister of Environment. The planning records must include a kind of action, its localization, and even a number of people that may be present simultaneously in a given place.

Within the park's area, tourism movement has to be canalized, and this is the rule that makes any movement in the park's area possible only on labelled and permitted for use routes and staying only in designated places. The park has prepared over 360 kilometres of hiking routes and 200 kilometres of cycling routes for its visitors. During winter time, with highly snow-covered hiking routes, cross-country skiing is possible. Tourists on horses may individually use designated routes on the park's territory. Because every man leaves a trace in

zespoły wydm śródlądowych pochodzenia rzecznego oraz rozległe obszary mokradłowe położone w obniżeniach terenu stwarzają dogodne warunki dla dużego zróżnicowania świata przyrody ożywionej. Bioróżnorodność warunkuje nie tylko budowa geomorfologiczna. Sprzyja jej zarówno zachowanie znacznej części obszaru w stanie naturalnym, jak i przekształcenia środowiska powstałe w przeszłości w wyniku długotrwałej działalności ludzkiej na tym obszarze - prowadzenia gospodarki leśnej i rolniczej. Efektem tego jest mozaikowość szaty roślinnej i bogactwo gatunkowe związanych z nią zwierząt. Bliskość wielkiego miasta, dobra łączność komunikacyjna i niezwykle piękno przyrody sprawia, że obszar Kampinoskiego Parku Narodowego jest bardzo atrakcyjny dla turystów. Szacuje się, że Park corocznie jest odwiedzany przez ok. 1 mln osób. Wśród nich dominują mieszkańcy Warszawy (prawie 71%). Są to głównie osoby zamieszkujące dzielnice sąsiadujące z Parkiem: Bielany, Bemowo i Żoliborz. Około 7% odwiedzających stanowią mieszkańcy otuliny Parku, mieszkańcy pozostałych rejonów województwa mazowieckiego - 13%, mieszkańcy województwa łódzkiego - 1%. Zaledwie 8% całkowitej liczby odwiedzających, to przyjezdni z odleglejszych rejonów (Mickiewicz 2014). Warszawianie traktują park narodowy jako miejsce wypoczynku i rekreacji. Przeważają pobyty kilkugodzinne, wiele osób przyjeżdża na kilka, lub kilkanaście razy w ciągu roku. Odwiedzający wybierają zwykle obszar parku jako miejsce codziennego wypoczynku po pracy. Dla osób odwiedzających istotne znaczenie odgrywa fakt, że wstęp na teren Parku jest bezpłatny.

Wysoka frekwencja odwiedzających stwarza wiele zagrożeń dla przyrody Parku. Ustawowe zobowiązanie parków narodowych do udostępnienia obszaru dla turystyki, rekreacji, edukacji, badań naukowych pod warunkiem, że nie spowoduje ono pogorszenia stanu przyrody, jest prawdziwym wyzwaniem dla zarządzających. Świadomość negatywnego wpływu turystyki na ekosystemy sprawia, że Park od wielu lat realizuje strategię przewidującą przeznaczanie dla odwiedzających miejsc o stosunkowo niskich walorach przyrodniczych i ograniczanie antropopresji na najcenniejsze przyrodniczo obszary (Mickiewicz 2014).

Wszystkie działania dotyczące zagospodarowania turystycznego, zanim zostaną zrealizowane, muszą być umieszczone w formie odpowiedniego zapisu w planie ochrony, sporządzanym dla parku narodowego na 20 lat, lub w planie zadań ochronnych. Obydwa te dokumenty są ustanawiane przez Ministra Środowiska. Zapisy planistyczne muszą uwzględniać rodzaj działania, ich lokalizację, a nawet liczbę osób, mogących przebywać jednocześnie w danym miejscu.

Na terenie Parku stosowana jest zasada kanalizacji ruchu turystycznego, która sprowadza się do możliwości poruszania się po terenie Parku jedynie po oznakowanych i dopuszczonych do użytkowania szlakach oraz przebywania w miejscach do tego wyznaczonych. Park przygotował dla osób odwiedzających ponad 360 km szlaków turystyki pieszej i 200 km szlaków rowerowych. Zimą, przy wysokiej pokrywie śniegu, po szlakach pieszych możliwe jest poruszanie się na nartach biegowych. Turysty konni mogą na terenie

a natural environment it is extremely important to concentrate the tourist movement in dedicated areas, where even a large pressure on ecosystems will not cause major degradation in environment. The Park has dedicated 4 zones that are reception sites – places of focal points for tourists. Reception sites are assumed to be very attractive places that are eagerly visited, and should provide an opportunity to access various tourist services or provide comprehensive tourist information. Reception sites of the Kampinos National Park are close to public roads. In the future a creation of reception site in Julinek is planned, which is located on a to-be created Wild Animals Park area. The Kampinos Park has 19 car parks located near public roads. Tourist routes junctions are near car parks, similar to the recreational glades and educational centres. This helps implementing an active tourism model in accordance with the rule: “leave your car and move on.” It is convenient also for those who practice sport outdoors: running, Nordic walking, cycling, and cross-country skiing. For those who prefer a passive way of spending time the park dedicated few glades that serve as recreational areas. On vast spaces of grass, surrounded by forest, there are usually picnic devices such as: sheds, benches and places for campfires. Zoning rule concerns adjusting tourist movement and application of infrastructure localization towards natural environment’s area value rule. The most natural wilderness that is left without any human interference and kept under strict protection, includes the park’s most valuable environmental areas where only a short staying is allowed for tourists. The primary objective on these areas is to preserve conditions for undistorted natural environment processes. Therefore, the accessibility for tourists is limited only to the possibility of using numerous tourist routes, which run along the borders of those areas and any action is limited to marking routes and ensuring safety for visitors. Any tourist infrastructure is located on areas that are of low environmental value. In the active protection areas, which often are characterized by a high level of nature transformation, the park is implementing nature restoration procedures that are meant to recreate natural habitats for plants, animals and wild mushrooms. These areas allow for installing devices that support cognition of them without any harm for the environment. Bridges that help access wetlands, terrain rises for observations, covered benches, sheds and information panels are installed for tourists’ convenience. The active protection areas are also used for the park’s educational activity.

In the landscape protection areas the protection is given to a traditional, agricultural landscape of the Kampinos Forest. The landscape protection is also given to urban areas of the park. Usually these are areas with rural buildings. In the Kampinos National Park these areas are of the lowest environmental value and have the lowest protection regime. Therefore, these areas are most suitable for such infrastructure like car parks, watchtowers, educational centres, specially equipped recreational

Parku korzystać z indywidualnie wyznaczonych tras. Ze względu na to, że każdy człowiek wyznacza swój ślad w środowisku, niezwykle ważne jest, aby masowy ruch turystyczny koncentrować w wybranych rejonach, gdzie nawet duża presja na ekosystemy nie spowoduje znacznych strat dla przyrody. Park wyznaczył 4 strefy, które mają pełnić funkcję centrów recepcyjnych – miejsc skupiających turystów. Z założenia centra recepcyjne powinny być miejscami bardzo atrakcyjnymi, chętnie odwiedzanymi, a ponadto powinny dawać możliwość skorzystania z różnorodnych usług turystycznych lub uzyskania wyczerpującej informacji turystycznej. Centra recepcyjne Kampinoskiego Parku Narodowego położone są w pobliżu dróg publicznych. W przyszłości planuje się organizację centrum recepcyjnego w Julinku, na terenie planowanego Parku Dzikich Zwierząt. Kampinoski Park dysponuje ponadto 19 parkingami zlokalizowanymi przy drogach publicznych. Węzły szlaków turystycznych znajdują się przy parkingach, polanach wypoczynkowych i ośrodkach edukacyjnych. Pozwala to na realizację modelu turystyki aktywnej w myśl zasady: „zostaw samochód i idź dalej”. Jest to także dogodne dla osób uprawiających sporty na świeżym powietrzu: biegi, nordic walking, jazdę na rowerze, jazdę na nartach biegowych. Dla osób preferujących bierny sposób spędzania czasu Park wydzielił kilka polan śródleśnych pełniących funkcję obszarów wypoczynkowych. Na rozległych powierzchniach porośniętych trawą i otoczonych lasem zazwyczaj znajdują się urządzenia piknikowe takie jak: wiaty, ławy, miejsca do rozpalania ognisk. Zasada strefowania dotyczy dostosowywania intensywności ruchu turystycznego i stosowania zasad lokalizacji infrastruktury do wartości przyrodniczej obszaru. W najbardziej naturalnych, dzikich ostępach, objętych ochroną ścisłą i pozbawionych ingerencji ludzkiej, stanowiących najcenniejsze przyrodniczo obszary Parku możliwe jest tylko krótkotrwałe przebywanie turystów. Celem nadrzędnym na tych obszarach jest zachowanie warunków dla niezakłóconego przebiegu naturalnych procesów przyrodniczych. Dlatego też dostępność dla turystów sprowadza się jedynie do możliwości korzystania z nielicznych szlaków turystycznych, jakie przebiegają wzdłuż granic tych obszarów a działania ogranicza się jedynie do znakovania przebiegu szlaków i zapewnienia bezpieczeństwa osobom przebywającym na szlakach. Wszelka infrastruktura turystyczna lokowana jest na obszarach o niższej wartości przyrodniczej. W obszarach ochrony czynnej, cechujący się nierzadko znacznym stopniem przekształcenia przyrody, prowadzone są przez Park zabiegi renaturyzacyjne, mające na celu odtwarzanie siedlisk przyrodniczych i siedlisk dla gatunków roślin, zwierząt i grzybów. Na tych terenach dopuszcza się lokalizowanie urządzeń umożliwiających poznawanie obszarów bez szkody dla przyrody. Pomosty ułatwiające dostęp do miejsc podmokłych, zwyżki obserwacyjne, zadaszone ławki, wiaty i tablice informacyjne stanowią ponadto udogodnienia dla turystów. Obszary ochrony czynnej są wykorzystywane także do działalności edukacyjnej Parku.

W obszarach ochrony krajobrazowej ochronie podlega tradycyjny, rolniczy, krajobraz Puszczy Kam-

glades, reception sites, catering facilities and other places that provide tourist and educational services. It needs to be remembered that many areas of landscape protection area in the Kampinos National Park are private, and farms are functioning there. The location inside the area of the National Park surrounded by a beauty of nature causes that these areas are attractive for establishing agritourism households, small recreational sites, e.g. equestrian, or other facilities that will not be of much threat to the environment. More onerous objects should be localized outside Park's territory, e.g. in the buffer zone. The development of tourism branch enterprises in the park's buffer zone is a chance for a more efficient protection of natural resources. For the owners of buffer zone's territories it is an opportunity to earn more money and improve their financial situation.

Tourist movement is monitored by the park's management, as far as possible. It also uses available results of scientific researches, made by scientific facilities, regarding tourism. The results provide useful information about tourists' profiles or the frequency of attendance on different areas, which leads to a better planning and implementation of assignments that concern sharing the area. It also provides an opportunity to fulfil needs and expectations of visitors, eliminating negative behaviour towards the environment. In the future it is planned to strengthen the tourism, recreational and educational functions of the park by completing a few investments. These investments may contribute to making the park's areas dedicated to tourism more attractive. It will extend visitors stay time on those areas. It will result in limiting a negative visitors' pressure on areas that are of high environmental value inside the park.

The management of a national park based on the example of the Kampinos National Park

National parks in Poland have a lot of problems. The most important are regulating parks' legal status and auxiliary enterprises operating near them, and also – partially connected with it – way of financing NP (national parks). Because the national budget covers just the parks' management employees' humble salaries, NP have to look for other sources of financing their activities. Additionally, parks often have problems with applying for grants from different funds. There is no institution that would coordinate parks' activities and represent their common interests on a national level. The National Environment Protection Council for this very reason

pinoskiej. Ochroną krajobrazową objęte są także tereny zurbanizowane Parku. Zazwyczaj są to tereny z zabudową wiejską. W Kampinoskim Parku Narodowym są to obszary o najniższej wartości przyrodniczej i najniższym reżimie ochronnym. Dlatego też są najodpowiedniejsze do lokalizacji takiej infrastruktury, jak parkingi, wieże obserwacyjne, ośrodki edukacyjne, specjalnie wyposażone polany rekreacyjne, centra recepcyjne, obiekty gastronomiczne i inne miejsca świadczenia usług turystycznych i edukacyjnych. Należy pamiętać, że znaczna część obszaru ochrony krajobrazowej w Kampinoskim Parku Narodowym to obszary własności prywatnej, na których funkcjonują gospodarstwa rolne. Położenie w granicach Parku Narodowego, otoczenie pięknej przyrody sprawia, że są to atrakcyjne miejsca do lokalizowania gospodarstw agroturystycznych, małych ośrodków rekreacyjnych, np. jeździeckich, czy też innych obiektów, które nie będą znacznym zagrożeniem dla środowiska. Obiekty bardziej uciążliwe powinny być lokalizowane poza obszarem Parku, np. w jego otulinie. Rozwój przedsiębiorczości w branży turystycznej w otulinie jest dla Parku szansą skuteczniejszej ochrony zasobów przyrodniczych. Właścicielom gruntów daje zaś możliwość nowych źródeł zarobkowania i poprawy sytuacji finansowej.

Park w miarę swoich możliwości stara się monitorować ruch turystyczny. Wykorzystuje także dostępne wyniki prac badawczych dotyczących turystyki, wykonywanych przez placówki naukowe. Dzięki temu zdobywa się wiedzę na temat profilu turystów czy frekwencji na poszczególnych obszarach, co w praktyce pozwala na lepsze planowanie i realizację zadań z zakresu udostępnienia. Daje to także możliwość spełnienia potrzeb i oczekiwań osób odwiedzających, eliminując zachowania niekorzystne dla środowiska. W przyszłości planuje się wzmocnienie funkcji turystycznej, rekreacyjnej i edukacyjnej Parku poprzez realizację kilku inwestycji. Inwestycje te mogą przyczynić się do uatrakcyjnienia pobytu w Parku w wybranych, przeznaczonych dla turystyki rejonach. Wpłynie to na wydłużenie czasu spędzanego przez osoby odwiedzające na tych właśnie obszarach. Efektem tego będzie ograniczenie negatywnej presji turystów na miejsca o wysokich walorach przyrodniczych położone wewnątrz Parku.

Zarządzanie parkiem narodowym na przykładzie Kampinoskiego Parku Narodowego

Parki narodowe w Polsce borykają się z licznymi problemami. Najważniejsze z nich to uregulowanie statusu prawnego parków i funkcjonujących przy nich Gospodarstw Pomocniczych, a także, częściowo z tym związany, sposób finansowania działalności PN. W sytuacji, gdy fundusze przekazywane z budżetu państwa wystarczają z reguły zaledwie na pokrycie skromnych pensji pracowników Dyrekcji parków, PN zmuszone są szukać innych źródeł finansowania działalności. Dodatkowo parki mają często trudności w ubieganiu się o środki z różnych funduszy. Brakuje również instytucji, która koordynowałaby działalność parków i reprezentowałaby ich wspólne interesy

mentioned the crisis in national parks' functioning in "The most important problems of environment protection in Poland." The Supreme Chamber of Control also noticed a set of legal and organizational irregularities in parks' functioning, among others, the lack of current preserving plans or a little share of NP in using European Union's funds (Ginalski 2008).

The Kampinos National Park does not have a direct way to stimulate economic processes in its surrounding, but its potential may be a basis for economic and social development. Park's environmental values, favourable location near a large city agglomeration, easy accessibility and large interest in active ways of spending free time are the factors that encourage the development of tourist enterprises. The paradox is that mass tourist movement is a threat to environment, and still the park is interested in development of tourist services in its territory and surroundings. A proper management of sharing and balanced development of tourism may lead to a better preservation of natural resources, because entrepreneurs are aware of financial benefits from the very existence of a natural area; therefore it is their interest to keep the environment in a good condition. To make it happen, a high level of local community's ecological awareness is needed.

In practice, it can be estimated that park's visitors appreciate the beauty of nature and landscape and are convinced about the purposefulness of its preservation. It is much more difficult to sensitize its inhabitants about the value of surrounding area and convince them about the need of common activities for preservation of good condition of the environment. The environmental culture, ecological awareness towards increasing human pressure is a condition of preserving and recreating a good condition of nature in the park. The awareness of irreversibility of some decisions' effects on the environment, especially those that are related to the ways of using the park's resources, land management, investments localization and also the awareness that people (their quality of life) are environmentally dependent – may lead to attitude and behaviour change. It is also important to make people aware of what they can forfeit, when the environment is not properly protected. Only good functioning ecosystems provide a proper quality of water, air, ground for crops and recreational areas. It may seem obvious; however the awareness of the impact on the environment that people have is still low. Therefore, the Kampinos National Park undertakes many actions regarding education. The educational activity, as in other parks, is in a non-formal stream of education, extra-curricular, is a constant education and concerns different age, social and profession groups. Appreciating the value of local nature is a vital element of public opinion-forming about nature and environment protection, gaining social approval for expenses incurred and some restrictions are needed for some forms of preservation activities. Taking into consideration human pressure on the Kampinos National Park, the aim is extremely important. (Mickiewicz 2014).

na poziomie narodowym. Nie bez powodu Państwowa Rada Ochrony Przyrody wymieniła kryzys funkcjonowania parków narodowych w „Najważniejszych problemach ochrony przyrody w Polsce”. Najwyższa Izba Kontroli również zauważyła szereg nieprawidłowości natury prawnej i organizacyjnej w funkcjonowaniu parków, m.in. brak obowiązujących planów ochrony czy znikomy udział PN w wykorzystaniu funduszy unijnych (Ginalski 2008).

Kampinoski Park Narodowy nie ma bezpośredniej możliwości stymulowania procesów ekonomicznych w swoim otoczeniu, ale jego potencjał, może być bazą dla rozwoju gospodarczego i społecznego. Walory przyrodnicze Parku, korzystne położenie względem wielkiej aglomeracji miejskiej, łatwa dostępność i duże zainteresowanie aktywnymi sposobami spędzania czasu wolnego na świeżym powietrzu to czynniki sprzyjające rozwojowi przedsiębiorczości w branży turystycznej. Paradoxem jest, że chociaż masowy ruch turystyczny stanowi zagrożenie dla przyrody, to Park jest zainteresowany rozwojem usług turystycznych na swoim obszarze i w otoczeniu. Prawidłowe zarządzanie udostępnianiem i zrównoważony rozwój turystyki może przyczynić się do lepszej ochrony zasobów przyrodniczych, ponieważ przedsiębiorcy, świadomi korzyści materialnych jakie odnoszą z istnienia naturalnego obszaru sami będą zainteresowani zachowaniem dobrego stanu środowiska. Aby tak się stało konieczny jest odpowiednio wysoki poziom świadomości ekologicznej społeczności lokalnej.

W praktyce można ocenić, że osoby przybywające na teren Parku doceniają piękno przyrody i krajobrazu, a także są przekonane o celowości jego ochrony. Dużo trudniej jest uwrażliwić na walory otoczenia jego mieszkańców i przekonać ich o potrzebie wspólnych działań na rzecz środowiska przyrodniczego. Kultura przyrodnicza, świadomość ekologiczna wobec nasilającej się antropopresji jest warunkiem zachowania i odtwarzania dobrego stanu przyrody Parku. Świadomość nieodwracalności skutków przyrodniczych niektórych decyzji, zwłaszcza tych, które dotyczą użytkowania zasobów Parku, gospodarowania przestrzenią, lokalizacji inwestycji, jak również świadomość, że ludzie (jakość ich życia) są zależni od środowiska – może przyczynić się do zmiany postaw i zachowań. Ważne jest także, aby uświadomić ludziom co mogą stracić, kiedy środowisko nie jest właściwie chronione. Tylko dobrze funkcjonujące ekosystemy dostarczają odpowiedniej jakości wody, powietrza, ziemi do uprawy i terenów do rekreacji. Chociaż wydaje się to oczywiste, to świadomość wpływu wywieranego przez człowieka na środowisko ciągle jeszcze jest niska. Dlatego Kampinoski Park Narodowy podejmuje wiele działań z zakresu edukacji. Działalność edukacyjna podobnie jak w innych parkach narodowych mieści się w nurcie edukacji nieformalnej, pozaszkolnej, ma charakter edukacji ustawicznej i dotyczy różnych grup wiekowych, społecznych i zawodowych. Docenienie wartości rodzimej przyrody jest niezbędnym elementem kształtowania opinii publicznej na temat ochrony przyrody i śro-

The environmental education is treated by the park as a one of the tools for nature preservation and serves for making a good relationship between park's inhabitants and its visitors. In the future it may serve for a greater social participation in actions for nature preservation. Having unique nature, many priceless historical artefacts, acknowledged international position in nature preservation, KNP is a unique area for implementation of environmental education on every level at every scale, from local to global. Easier transportation accessibility, better mobility of families with children, increase in elderly people's activity and popularity increase of the trend of "coming back to nature" cause a growing interest in tourism and recreation on protected areas. A constant growth in the number of Warsaw's citizens may cause an increase in a number of the Kampinos National Park's visitors. It may be possible that in the near future the park will have to face additional, new challenges concerning education and accessibility. To face these challenges the park has to not only have qualified management, good premises, educational programmes and technical means. It will also need efficient legal and financial instruments, which will allow implementation of posed objectives.

Summary and conclusions

The tourism potential is a notion that covers a lot of elements that make development of tourism on a given area possible. These are structural elements, connected with spatial and functional planning, which are actions of entities engaged in tourist organization. For tourism development both elements are essential, but basic significance is in the hands of structural elements, such as tourist values, its management and infrastructural elements that allow tourists to get to the area and enjoy its offer (Meyer 2010). The components of tourism potential, on which competitive advantage can be build, are: high environmental values, clear air, low noise level, attractive touristy routes, high quality of nutritional base, low prices for renting recreational gear and guiding services.

Consequently, in order to strengthen the competitive position of environmentally valuable areas, including the Kampinos National Park, it is vital to undertake many actions:

1. Improve the quality of natural environment and sustain the attractiveness of environmental values.
2. Undertake actions directed mainly at improving the quality of clean air in the environment.
3. In the strategies of environmentally valuable areas' development one ought to establish goals that will lead to improving and decreasing existing level of littering and limit, by proper

dowiska, uzyskania społecznej zgody na ponoszone koszty i ograniczenia związane z różnymi formami działań ochronnych. Biorąc pod uwagę antropopresję, jakiej podlega Kampinoski Park Narodowy, cel ten jest niezwykle ważny. (Mickiewicz 2014).

Edukacja przyrodnicza jest traktowana przez Park jako jedno z narzędzi ochrony przyrody i służy budowaniu więzi mieszkańców i osób odwiedzających z Parkiem. W dalszej perspektywie może służyć większej partycypacji społecznej w działaniach na rzecz ochrony środowiska. Posiadając unikatową przyrodę, wiele bezcennych pamiątek historycznych, uznaną międzynarodową pozycję w ochronie przyrody, KPN jest obszarem wyjątkowym do realizacji edukacji przyrodniczej na wszystkich poziomach w każdej skali, od lokalnej do globalnej. Coraz łatwiejszy dostęp komunikacyjny, większa mobilność rodzin z dziećmi, wzrost aktywności ludzi starszych oraz także rosnąca popularność trendu „powrotu do natury” sprawia, że rośnie zainteresowanie turystyką i rekreacją na obszarach chronionych. Stały wzrost liczby mieszkańców Warszawy powodować może wzrost liczby odwiedzających Kampinoski Park Narodowy. Można się zatem spodziewać, że w najbliższym czasie Park będzie musiał sprostać kolejnym, nowym wyzwaniom w zakresie edukacji i udostępniania. Aby im sprostać Park musi mieć nie tylko wykwalifikowaną kadre, dobrą bazę lokalową, programy edukacyjne i środki techniczne. Potrzebne są także sprawnie działające instrumenty prawne i finansowe, pozwalające na realizację stawianych celów.

Podsumowanie i wnioski

Potencjał turystyczny jest pojęciem obejmującym wiele elementów, dzięki którym na danym obszarze możliwy jest rozwój turystyki. Są to elementy strukturalne, związane z zagospodarowaniem przestrzennym terenu oraz funkcjonalne, czyli działania podmiotów zaangażowanych w organizację turystyki. Do rozwoju turystyki są niezbędne oba rodzaje elementów, ale podstawowe znaczenie mają elementy strukturalne, takie jak walory turystyczne i ich zagospodarowanie oraz elementy infrastrukturalne, dzięki którym turyści mogą dotrzeć do obszaru i korzystać z przygotowanej dla nich oferty (Meyer 2010). Do składników potencjału turystycznego na bazie których może być budowana przewaga konkurencyjna należą: wysokie walory przyrodnicze, czyste powietrze, niski poziom hałasu, atrakcyjne szlaki turystyczne, wysoka jakość bazy żywieniowej, niskie ceny wynajmu sprzętu rekreacyjnego i usług przewodnickich.

W związku z powyższym dla wzmocnienia pozycji konkurencyjnej obszarów przyrodniczo cennych w tym Kampinoskiego Parku Narodowego niezbędne będzie podjęcie wielu działań:

1. Poprawić jakość środowiska przyrodniczego i utrzymać atrakcyjność walorów przyrodniczych.
2. Podjąć działania ukierunkowane przede wszystkim na poprawę stanu czystości środowiska.
3. W strategiach rozwoju obszarów przyrodniczo cennych założyć cele zmierzające do poprawy

tourist movement management instruments (economic, administrative), congestion.

4. Especially the attractiveness of tourist routes management should be improved by, among others, enrichment in its small tourist infrastructure, labelling reorganization, creating new tourist routes.

The Kampinos National Park is unique on the European scale because of its location and also due to its natural and landscape values. Its high tourist potential is appreciated by many visitors. The existing threats that derive from, among others, neighbouring of nearly two-million population of Warsaw, surroundings of economically developing rural communes, increase in a tourist movement, and still low ecological awareness of a part of society and law abiding, should be taken into consideration. Environmentally valuable areas define the shape and character of social life (of local society), and the environment, beside economy and culture, is a framework of processes that occur in human population.

The term "rational management" on environmentally valuable areas is archaic; it should be considered as a balanced and integrated management. Such concept (different from conservative approach based on restrictive legal regulations) assumes that everyone can use these resources and simultaneously respect these areas, preserving their permanence.

i zmniejszenia istniejącego poziomu zaśmiecenia oaz ograniczyć poprzez odpowiednie instrumenty zarządzania ruchem turystycznym (ekonomiczne, administracyjne) nadmierne zatłoczenie.

4. Należy w szczególności podnieść atrakcyjność zagospodarowania szlaków turystycznych, poprzez między innymi wzbogacenie ich w małą infrastrukturę turystyczną, uporządkowanie oznakowania, stworzenie nowych szlaków turystycznych.

Kampinoski Park Narodowy pod względem położenia oraz walorów przyrodniczych, krajobrazowych i historycznych nie ma swojego odpowiednika w Europie. Jego wysoki potencjał turystyczny jest doceniany przez wielu odwiedzających. Należy jednak pamiętać o występujących zagrożeniach, wynikających między innymi z sąsiedztwa blisko dwumilionowego miasta Warszawa, otoczenia rozwijających się gospodarczo gmin, wzroście ruchu turystycznego, a także w dalszym ciągu dość niskiej świadomości ekologicznej części społeczeństwa oraz braku poszanowania prawa. Obszary przyrodniczo cenne wyznaczają kształt i charakter życia społecznego (społeczności lokalnej), a sama przyroda obok gospodarki i kultury stanowi ramy zjawisk i procesów zachodzących w zbiorowościach ludzkich.

Określenie „racjonalne gospodarowanie” na obszarach przyrodniczo cennych ma charakter archaiczny, należy mówić o zrównoważonym gospodarowaniu oraz zintegrowanym gospodarowaniu. Koncepcja taka (odmienna od konserwatorskiego podejścia opartego na restrykcyjnych regulacjach prawnych) zakłada, aby każdy mógł korzystać z zasobów tych obszarów i jednocześnie szanował te obszary, zachowując ich trwałość.

References/Literatura:

1. Ginalski A. (2008), *Aktualne problemy zarządzania parkami narodowymi*, W: E. Jekatierynczuk-Rudczyk, M. Stepaniuk, M. Mazur (red.), *Współczesne problemy badawcze geografii polskiej – geografia fizyczna*. Dokumentacja geograficzna, nr 37, s. 172-178.
2. Meyer B. (2010), *Aktywność samorządu lokalnego jako element potencjału turystycznego wybranych gmin województwa zachodniopomorskiego*. Zeszyty Naukowe nr 590, *Ekonomiczne Problemy Usług* nr 52, *Potencjał turystyczny. Zagadnienia przestrzenne*, s. 23-32.
3. Mickiewicz M. (2014), *Park narodowy u wrót miasta – wyzwania rekreacyjne i edukacyjne*, W: A. Kalinowska (red.), *Miasto idealne – miasto zrównoważone, Planowanie przestrzenne terenów zurbanizowanych i jego wpływ na ograniczenie skutków zmian klimatu*. Uniwersytet Warszawski, Warszawa, s. 233-239.
4. Zielińska A. (2013), *Gospodarowanie na obszarach przyrodniczo cennych w Polsce w kontekście rozwoju zrównoważonego*. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Seria: Monografie i Opracowania, nr 236, Wrocław.